

**Національний Університет
“КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ”
Факультет Економічних Наук**

Є. М. Орел

**“СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА”
методичні матеріали**

Для студентів Факультету економічних наук
Спеціальність “Економічна теорія”

Соціальна економіка: методичні матеріали. Для студентів Факультету економічних наук. Спеціальність “Економічна теорія” / Укл. Орел Є.М. – К.: НаУКМА, 2005. 47 с.

Укладач

Орел Євгеній Миколайович

Рецензент:

Н. Ю. Іванова, канд. екон. наук, доцент

Авторське редагування

Затверджено до друку Вченою радою НаУКМА
Протокол № 2 (7) від 3 березня 2005 р.
Надруковано в Копіювальному центрі НаУКМА

Тираж 300 примірників

Надруковано в Копіювальному центрі НаУКМА

Україна, 04070, м. Київ
вул. Сквороди, 2
тел.: (044) 425-4515 факс: (044) 463-6783

ЗМІСТ

	стор.
Робочий тематичний план навчальної дисципліни “Соціальна економіка” (Триместр 13)	4
СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ	5
СЕМІНАР 1. Предмет, метод і завдання соціальної економіки. Соціально-економічний розвиток і прогрес людства	5
СЕМІНАР 2. Економічні системи і моделі	10
СЕМІНАР 3. Неспроможність ринку та уряду	15
СЕМІНАР 4. Інфраструктура соціальної економіки. Соціальний капітал нації	22
СЕМІНАР 5. Економічні питання соціальної сфери. Соціальна політика. Основні рушійні сили суспільства	24
СЕМІНАР 6. Політика добробуту населення. Нерівність доходів і проблема бідності	28
СЕМІНАР 7. Економіка охорони здоров’я	35
СЕМІНАР 8. Глобалізація ринків праці і Україна	39
ЗАЛКОВИЙ ТЕСТ	43
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ	45
ЛІТЕРАТУРА	45

**РОБОЧИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА”**
(для студентів Факультету економічних наук)

ОБСЯГ, годин	83	
з них:		Триместр викладання – 13
- Лекційних	20	
- Семінарських	16	Форма контролю – залік
- Консультацій	4	
- Самостійних робіт	43	Кредитів за курс – 1.5

Анотація

Курс “Соціальної економіки” пропонує студентам базові соціально-економічні концепції. В процесі навчання досліджуються вплив соціально-економічного розвитку на прогрес людства, взаємодоповнення ринкових механізмів та урядових заходів, розглядаються основні соціально-економічні проблеми на етапі глобалізації людського життя та економіки як його складової частини, а також підкреслюється зв'язок між соціальними аспектами економічної політики та економічними аспектами соціальної політики.

ЛЕКЦІЇ

(номер Теми в першій колонці відповідає номеру Лекції)

		(годин)
ТЕМА 1	Предмет, метод і завдання соціальної економіки	(2)
ТЕМА 2	Соціально-економічний розвиток і прогрес людства	(2)
ТЕМА 3	Економічні системи і моделі	(2)
ТЕМА 4	4-a) Неспроможність ринку	(1)
	4-b) Неспроможність уряду	(1)
ТЕМА 5	5-a) Інфраструктура соціальної економіки	(1)
	5-b) Соціальний капітал нації	(1)
ТЕМА 6	Економічні питання соціальної сфери	(2)
ТЕМА 7	7-a) Соціальна політика	(1)
	7-b) Основні рушійні сили суспільства	(1)
ТЕМА 8	8-a) Політика добробуту населення	(1)
	8-b) Нерівність доходів і проблема бідності	(1)
ТЕМА 9	Економіка охорони здоров'я	(2)
ТЕМА 10	Україна в контексті глобалізації ринків праці	(2)

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

СЕМІНАР 1. (Теми 1, 2) **Предмет, метод і завдання соціальної економіки. Соціально-економічний розвиток і прогрес людства** (2 год.)

Визначення предмету соціальної економіки.

Людина в соціальній економіці:

- споживач,
- працівник,
- власник,
- підприємець.

Принципи соціальної економіки.

Завдання соціальної економіки.

Економічне зростання в соціальній економіці.

Система цілей соціально-економічного розвитку.

Концепція сталого розвитку суспільства.

Застосування в соціальній економіці показників ефективізації розвитку.

Література:

Слезингер Г.Э. Социальная экономика: Учебник. – М.: Издательство “Дело и Сервис”, 2001. – гл.1-3

Гринберг Р.С., А.Я. Рубинштейн Проблемы общей теории социальной экономики // Экономическая наука современной России . N 2. С. 34-56 (1998)

Єременко В.Г. Основи соціальної економіки: Популярний курс. – К.: МАУП, 1997. – розд.2-3

Орел Є.М. Персональна веб-сторінка: www.eelect.narod.ru

Стігліц, Джозеф Е. Економіка державного сектора / Пер. з англ.. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. – Гл. 1 Державний сектор в умовах змішаної економіки.

Тарангул Л.Л. Удосконалення податкової політики у контексті соціально-економічного розвитку регіонів // журнал "Фінанси України", (2004)

Філіпенко А.С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку. – К.: “Знання України”, 2002. – Розділ 3. Теорія економічного розвитку; Розділ 9. Стійкий економічний розвиток.

Frank Livesey: Dictionary of Economics

Integration of Sustainable Agriculture and Rural Development in Agricultural Policy // Proceedings of the FAO/Winrock International Workshop, May 22-24, 1995. – p. 6, 18.

Traités multilatéraux: Pour une participation universelle // Thème 2002: Développement durable. – Sommet de Johannesburg, Nations Unies, 2002.

UNDP Environmental Management Training

Вільна ринкова економіка не існує в чистому вигляді. Проте, можна визначити її **теоретичні принципи**:

- 1.) приватна власність (на засоби виробництва);
- 2.) економічні стимули і мотиви, в т.ч. мотив отримання прибутку для підприємця;
- 3.) ринкова система ціноутворення, тобто встановлення цін шляхом вільної конкуренції;
- 4.) невтручання держави. (**Laissez-faire**)

Недоліки вільної (“чистої”) ринкової економіки:

- 1.) Відбувається зосередження власності в руках окремих підприємців. Це веде до монопольного ціноутворення
- 2.) Страждають носії основного фактору виробництва – робочої сили – коли пропозиція робочої сили перевищує попит, і як наслідок – зарплати знижуються до рівня, який не забезпечує навіть прожитковий мінімум.

Тому розвиток суспільства ішов у напрямку посилення переваг ринкової економіки та усунення її недоліків.

Принципи соціальної ринкової економіки:

- 1.) ринок – це основа економіки;
- 2.) ринку не під силу розв’язання численних соціальних проблем;
- 3.) ринкова економіка спроможна створити умови для вирішення соціальних проблем;
- 4.) основний напрямок функціонування ринкової економіки – задоволення зростаючих потреб споживачів.

Соціальну ринкову економіку (або соціальне ринкове господарство) інколи визначають як таку соціально-економічну політику, що поєднує в собі ринкові основи та принцип соціального вирівнювання. – efficiency and equity. При цьому вирівнювання не повинно ототожнюватися із зрівнялівкою.

Соціальна економіка – це система господарювання, в основі якої знаходиться забезпечення соціально орієнтованого економічного зростання у взаємозв’язку з економічно орієнтованим соціальним розвитком.

Предметом соціальної економіки є закони та закономірності громадського співробітництва та досягнення умов соціальної гармонії, соціального компромісу між індивідуумами, групами людей, суспільством в цілому та державою в тісному та нерозривному взаємозв’язку економічних та соціальних відносин, в поєднанні цілей неухильного економічного зростання та стабільного підвищення добробуту населення.

“Словник сучасної економіки” Макміллана визначає *social economics* так: “застосування неокласичної економічної теорії до соціальної політики”.

ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

- 1.) Єдність соціально орієнтованої економічної політики та економічно орієнтованої соціальної політики.
- 2.) Розмежування та інтеграція складових соціальної економіки на мікро-, мезо- і макро-рівнях.
- 3.) Системний аналіз визначення та використання джерел і факторів соціально-економічного зростання.
- 4.) Формування і розвиток соціального партнерства між суб'єктами праці, капіталу і політики як необхідна умова соціально-економічного зростання.

ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ:

- 1.) Зростання соціально-активної частини населення та ефективне використання його трудового та творчого потенціалу;
- 2.) Відтворення економічних благ (товарів, послуг) з орієнтацією на масового споживача відповідно до зростання його платоспроможності;
- 3.) Відтворення сприятливих умов життя кожної людини та людської спільноти;
- 4.) Соціалізація економічного середовища на основі розвитку соціального партнерства економічних суб'єктів та суб'єктів соціально-трудових відносин в поєднанні з нормативно-регулюючою роллю держави;
- 5.) Розвиток соціальної сфери та відповідної ринкової інфраструктури як самоокупного сектора економіки з метою забезпечення доступності використання продуктів її діяльності для широких верств населення;
- 6.) Формування, розвиток та функціонування системи професійної орієнтації, перенавчання та психологічної підтримки населення з метою забезпечення його ефективної зайнятості в умовах структурної перебудови економіки;
- 7.) Розмежування частки трудових та соціальних доходів громадян у валовому внутрішньому продукті з метою забезпечення пріоритетної орієнтації економіки на соціальний розвиток та підвищення рівня життя людей.

Економічне зростання (*economic growth*) – це довгострокове збільшення подушного (per capita) національного доходу в певній країні.

(В інших визначеннях замість національного доходу використовують валовий внутрішній продукт.)

ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Для кожного рівня господарювання характерні свої **умови**, що сприяють економічному зростанню:

- для **мікро-рівня** – це ефективне використання ресурсів. Застосування безвідходних технологій, скорочення запасів, підвищення коефіцієнту

- обертання товарно-матеріальних цінностей, раціональне використання виробничих потужностей, дотримання екологічних вимог;
- для мезо-рівня – це розвиток підприємництва, створення нових робочих місць тощо;
 - для макро-рівня – це оптимізація економічного середовища для залучення інвесторів, правильна кредитна та податкова політика, зниження рівня безробіття та інфляції тощо.

СИСТЕМА ЦІЛЕЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Цілі соціально-економічного розвитку:

- Стале економічне зростання
 - o Ефективізація економіки
 - Розвиток підприємництва
- Відтворення і зростання людського капіталу
 - o Ефективізація праці
 - Підвищення рівня оплати праці
- Зростання реальних доходів населення
 - o Ефективізація соціального захисту
 - Розвиток сфери соціальних послуг.

Ефективізація виступає як підціль відносно кожної з трьох цілей.

Ефективізація економіки – забезпечення відтворення економічного потенціалу за умови зростання співвідношення між позитивними результатами діяльності та витратами на їх досягнення.

Окремі напрямки ефективізації економіки:

- 1.) Політика структурної перебудови економіки;
- 2.) Створення сприятливого підприємницького та інвестиційного клімату;
- 3.) Підвищення ефективності державного регулювання.

Ефективізація праці – забезпечення відтворення та постійного зростання людського капіталу на основі взаємозв'язку результатів праці з витратами праці:

- 1.) Створення ефективного ринку праці, який би оперативно забезпечував роботодавців робочою силою відповідної професії та кваліфікації, а працівників – робочими місцями з прийнятними умовами працевлаштування;
- 2.) реформування трудового законодавства з метою більш ефективного розміщення трудових ресурсів;
- 3.) формування правової бази для ефективного і справедливого врегулювання трудових спорів;
- 4.) поступове підвищення рівнів заробітної плати до стандартів розвинутих країн;
- 5.) забезпечення зростання ефективності праці;
- 6.) підвищення ефективності охорони праці на основі покращення умов праці.

Ефективізація соціального захисту – забезпечення зростання реальних доходів громадян за умов гарантії використання соціальних виплат за призначенням та за умови надання соціальних послуг:

- 1.) забезпечення ефективного захисту соціально вразливих домогосподарств;
- 2.) забезпечення загальної доступності суспільних благ, перш за все:
 - a. медичних послуг;
 - b. освіти;
- 3.) створення умов для того, щоб громадяни могли за рахунок власних коштів підвищувати рівень свого забезпечення послугами (кращі житлові умови, освіта, медицина тощо).

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Сталий розвиток (sustainable development) – економічний розвиток на благо теперішнього покоління, але не за рахунок неприйнятної шкоди для майбутніх поколінь.

Sustainable development – the development of economies to the benefit of present generations, but not at an unacceptable cost for future generations. – *Frank Livesey: Dictionary of Economics*

Сталий розвиток – економічний розвиток, який задовольняє сучасні потреби не за рахунок можливостей майбутніх поколінь задовольняти їхні потреби.

Sustainable development – Economic development that meets current needs without compromising the ability of future generations to meet their needs. – *UNDP Environmental Management Training*

Обсяг виробництва, що відповідає сталому розвитку – найвища ступінь використання поновлюваних ресурсів, за якої не буде погіршуватися або потерпати можливість їхнього поновлення.

Sustainable yield – Highest rate at which a renewable resource can be used without impairing or damaging its ability to be fully renewed. – *UNDP Environmental Management Training*

Соціально-економічні системи.

Економічні моделі:

- (1) американська,
- (2) шведська,
- (3) німецька (Soziale Marktwirtschaft),
- (4) японська,
- (5) південно-корейська.

Українська економічна модель?

Література:

Білорус О.Г. Глобалізація і національна стратегія. – К.: ВО “Батьківщина”, 2001. – 300 с.

Єременко В.Г. Основи соціальної економіки: Популярний курс. – К.: МАУП, 1997. – 168 с. розд.4

Економіка: Учебник. 3-е изд./ Под ред. А.С. Булатова. – М.: Юристъ, 2001. – гл.1, с.36-38

Ватаманюк, З.І., С.М.Панчишин, С.К. Реверук та ін. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. – К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 2001. – Тема 3

Зарицький Б.Е. Економіка Німеччини: путь по лестнице, ведущей вниз. – М.: Юристъ, 2003. – 304 с.

Орел Є.М. Персональна веб-сторінка: www.elect.narod.ru

Ушакова Н.Г., Помінова І.І. Соціально-економічні типи країн: Навчальний посібник. – К.: ВД “Професіонал”, – 2004. – 304 с.

Філіпенко А.С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку. – К.: “Знання України”, 2002. – Розділ 13.1. Економічна модель України.

Філіпенко А. С., Вергун В. А., Бураковський І. В. та ін. Економіка зарубіжних країн: Підручник 2-ге вид. Київ, 1998

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА – це сукупність домогосподарств, підприємств, державних установ та інших активів у межах державної території.

ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА – це спосіб організації національної економіки.

Основні відмінні риси будь-якої економічної системи:

- Домінуюча форма власності (приватна, державна)
- Механізм економічної діяльності (історичні та культурні традиції, ринкові відносини, рішення державних органів влади)
- Принципи розподілу та перерозподілу національного продукту (вільний продаж, раціонування, характер податкової системи, пільги, дотації)

КЛАСИФІКАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Неринкові – традиційна і командна

Ринкові – т.зв. “чистий” капіталізм і сучасний капіталізм

Традиційна система (в її “класичній” формі)

- В основі системи – історичні та культурні традиції.
- Технології примітивні (індустріалізація не проведена). Первинна обробка ресурсів. Переважає ручна праця. Орієнтація на сільське господарство.
- Організація виробництва та розподілу продукту – на основі традицій (релігійних, племінних, кастових тощо)
- Керування економічною діяльністю виконують ради старійшин, вожді, або навіть землевласники-феодалі.
- У наші часи певні елементи традиційної системи (в різній мірі) присутні в деяких країнах Африки, Азії та Латинської Америки. (Особливо це стосується структури експорту та імпорту.)

Адміністративно-командна (або директивно-планова) економіка – це товарна форма виробництва, в основі якої:

- державна власність на матеріальні ресурси та продукти,
- вирішення центральними плановими органами практично всіх основних господарських питань, які пов’язані з виробництвом, розподілом, обміном та споживанням виробленої продукції.

Основні принципи ринкової економіки:

- 1.) Приватна власність
- 2.) Свобода підприємництва і вибору
- 3.) Особиста заінтересованість як головний мотив економічної поведінки
- 4.) Конкуренція
- 5.) Обмежена роль уряду

Американська модель

Характерні риси:

- ❖ Модель найбільш близька до системи вільного підприємництва.
- ❖ Значна частка ресурсів знаходиться у приватній власності.
- ❖ Роль держави:
 - вимоги держави до підприємців стосовно ведення бізнесу відбуваються у формі економічного стимулювання (farmland set-aside, eminent domain)
 - держава розробляє правила економічної гри, а також проводить нагляд за їх дотриманням;
 - регулює ціни на сільськогосподарську продукцію за допомогою т.зв. “інтервенції”;
 - фінансує наукові дослідження, розвиток освіти та культури
- ❖ Американська модель в помітно меншій мірі акцентована на соціальних питаннях, ніж шведська, проте в США добре розвинені певні соціальні програми (Welfare, Medicare, Medicaid, FACTS, etc).

Шведська модель (модель “розподільного соціалізму”).

Характерні риси:

- ❖ поєднання приватного підприємництва та державного регулювання:
 - економіка – ринкова. Виконує економічну функцію створення багатства.
 - ідеологія – соціалістична. Сприяє виконанню такої економічної функції, як розподіл багатства.
- ❖ Сильні профспілки – охоплюють 95% найманих працівників (у США – 59%, у Великій Британії – 54%). Завдяки профспілкам, в 70-ті роки було прийнято т.зв. “Закон надійності”. Згідно з цим законом, для звільнення будь-якого працівника потребується згода профспілки.
- ❖ держава робить суттєвий акцент на соціальну політику, цілями якої проголошені:
 - рівність – як забезпечення рівних можливостей досягнення благополуччя;
 - надання соціальних гарантій людям, які того потребують;
 - досягнення рівня повної зайнятості працездатного населення (активна політика в області ринку праці).

В руках держави – лише близько 5% капіталу та інших матеріальних ресурсів. Високий рівень оподаткування, в середньому ставка близько 50%. Податки становлять більше 50% ВВП, тоді як в інших країнах – 30-45%. Це дозволяє робити досить великі бюджетні видатки – 70% ВВП, в тому числі на соціальне забезпечення: до 40% ВВП. Це – найвищий показник в усьому світі.

Німецька модель

Характерні риси:

- довгострокове програмування економіки;
- надання широких можливостей розвитку крупним, а *особливо* – середнім та дрібним підприємствам (*mittelstand*);
- активний вплив держави на ціни, мита, технічні нормативи тощо;
- державний сектор займає до 30% в економіці.

Німецьку модель відносять до типу соціальних ринкових господарств (Soziale Marktwirtschaft).

Японська модель

Характерні риси:

- добре розвинуте планування;
- рекомендаційний (індикативний) тип планування;
- координація та співробітництво між урядом та бізнесом;
- збереження національних традицій при перенесенні зарубіжного досвіду на японський ґрунт;
- високий моральний дух народу, готовність до самопожертвування.

Планування відбувається у формі державних програм. Через державні програми здійснюється орієнтація та мобілізація національної економіки та її окремих ланок на виконання загальнонаціональних завдань.

Південно-корейська

Характерні риси:

- активна участь держави у перебудуванні економіки;
- широке використання податкових, тарифних, валютних та інших важелів;
- координація та співробітництво між урядом та бізнесом;
- працелюбність та високий рівень відповідальності населення (сильні традиції конфуціанства).

Планування відбувається у формі державних програм. Через державні програми здійснюється орієнтація та мобілізація національної економіки та її окремих ланок на виконання загальнонаціональних завдань.

В основі успіху країни – орієнтація на світовий ринок за рахунок суттєвого впливу на власний ринок.

До української економічної моделі

Побудування нової парадигми з урахуванням поступового входження України до наднаціональних структур та світових політичних і економічних процесів.

Принципи формування сучасного цивілізованого суспільства:

В політичній сфері – побудова громадянського суспільства;

В економічній сфері – соціально-орієнтоване ринкове господарство;

В соціальній сфері – соціальне партнерство, справедливість (звичайно, у значенні equity!) розподілу економічних благ, що має стати основою національної та соціальної злагоди.

Елементи ринкової трансформації:

- I. Стабілізація економіки:
 - a. суворий фінансовий контроль,
 - b. скорочення бюджетного дефіциту,
 - c. скорочення державного боргу,
 - d. валютне регулювання,
 - e. усунення різного роду товарних дефіцитів,
 - f. пряме регулювання рівнів заробітної плати,
 - g. тощо;
- II. Лібералізація економіки:
 - a. лібералізація цін,
 - b. лібералізація внутрішньої та зовнішньої торгівлі,
 - c. лібералізація зовнішнього та внутрішнього руху капіталів,
 - d. перегляд і, за необхідністю, скорочення субсидій,
 - e. усунення неподаткових вилучень з підприємств,
 - f. забезпечення конвертованості національної валюти,
 - g. демонополізація економіки,
 - h. тощо;

- III. Приватизація:
 - a. забезпечення правових основ функціонування різних форм власності в амплітуді від приватної до транснаціональної,
 - b. «нейтралізація» влади бюрократичної номенклатури,
 - c. тощо;
- IV. Інституціональне забезпечення економіки:
 - a. банківська, грошова, фінансова система,
 - b. забезпечення основ соціального партнерства:
 - i. законодавство по бізнесу (підприємства, банкрутство, конкуренція, оподаткування тощо),
 - ii. законодавство по праці (наймання, звільнення, допомога по безробіттю, трудові контракти тощо),
 - c. тощо;
- V. Структурна перебудова:
 - a. зменшення питомої ваги промисловості на користь сфери послуг,
 - b. прискорення розвитку «третинного» сектору економіки,
 - c. диверсифікація та ре-індустріалізація (на базі сучасних високих технологій) окремих галузей економіки,
 - d. тощо.

Суспільні блага:

- попит,
- оптимальна кількість.

Позитивні та негативні екстерналії.

Методи вирішення проблем, що пов'язані з екстерналіями.

Теорема Коуза.

Політичні заходи проти забруднення навколишнього середовища.

Проблема неадекватності (асиметричності) інформації.

Проблеми суспільного вибору.

(Не)ефективність голосування.

Групи за інтересами та логролінг (logrolling).

Неспроможність суспільного сектору (public sector failure).

Спеціальні інтереси, “домагання ренти” (rent-seeking).

Обмеженість вибору та “пакетний” вибір (bundled choice).

Бюрократія та неефективність.

“Інтерналі”.

Література:

Ватаманюк, З.І., С.М.Панчишин, С.К. Реврук та ін. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. – К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 2001 / Розд. «Основи теорії суспільного вибору»

Орел Є.М. Персональна веб-сторінка: www.elect.narod.ru

Стігліц, Джозеф Е. Економіка державного сектору / Пер. з англ.. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. – Розділ 3. Економічне обґрунтування існування уряду; Розділ 4. Економіка добробуту: ефективність проти рівності; Розділ 6. Суспільний вибір; Розділ 7. Державне виробництво і бюрократія.; Розділ 8. Екстерналії.

Bigda, Carolyn, Kalwarski, Tara, Smith, Stephanie D., Sivy, Michael What the Election Really Means to You // Money; Oct2004, Vol. 33 Issue 10

McConnell, Campbell R. Economics – principles, problems, and policies / Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue. – 13th ed. – 1996. – Ch.30-31

СУСПІЛЬНІ БЛАГА: ПОПИТ, ОПТИМАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ

Приватні блага (*private goods*) – це блага, на які власник має виключне право (*exclusion principle*). Приватні блага – подільні (*divisible*).

Суспільні блага (*public goods [and services], social goods*) – це блага неподільні (*indivisible*). На них ніхто не має виключного права і вони не є об'єктом суперництва.

Спільні ресурси (*common resources, common-property resources*) – є суперництво, але немає виключеності.

Квазі-суспільні блага, або квазі-державні блага – ринок може їх виробляти, але мало і недешево. Тому держава і береться за виробництво цих благ.

Крива попиту на суспільні блага будується сумуванням цін, а не кількостей.

Оптимальна кількість суспільного блага досягається в точці $MB=MC$ на кривій попиту на суспільне благо, тобто коли граничні вигоди дорівнюють граничним витратам.

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ ЕКСТЕРНАЛІЇ

ЕКСТЕРНАЛІЇ – це наслідки для добробуту або альтернативні витрати, які не враховані в ринковій ціні за товар.

Синоніми: переливи (*spillovers*) = зовнішні ефекти = екстерналії (*externalities*)

Негативні екстерналії (*external diseconomies*) – суспільні витрати менші за приватні витрати.

Позитивні екстерналії (*external economies*) – суспільна вигода перевищує приватну вигоду.

В основі екстерналій може бути диспропорція між суспільною власністю на певний ресурс та використанням його в приватних цілях.

МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З НЕГАТИВНИМИ ЕКСТЕРНАЛІЯМИ

Перший – заборона або обмеження певного виду діяльності.

Другий – регулювання обсягу виробництва за допомогою податків (*polluter-pays principle*) та субсидій.

Інтерналізація екстерналій¹, тобто екстерналії не перекладаються на суспільство, а стають внутрішньою справою лише двох сторін – покупця і продавця.

При позитивних екстерналіях, коли ринок неспроможний виробити соціально-корисну кількість товару, слід вводити субсидії для виробників. Тим самим стимулюватиметься пропозиція товару. Або ввести субсидії для споживачів, що стимулюватиме попит на товар.

¹ Замість “інтерналізація екстерналій” говорять також “трансформація витрат переливу у внутрішні витрати виробництва”.

Третій спосіб – встановлення особливих правил врахування наслідків зовнішніх ефектів. Наприклад – впровадження прав власності на суспільні ресурси, перетворення їх на об'єкти купівлі-продажу.

Четвертий спосіб: законодавчо обмежити викиди відходів у воду або атмосферу.

Підприємства повинні мати вибір: Або встановлювати фільтри, або платити податок, або змінити “відхідну” технологію на безвідхідну.

Проблема – як виміряти збиток та як контролювати виконання вимог. Виміряти точно – проблематично. А проконтролювати – потрібен великий персонал.

Теорема Коуза (Theorem of Coase):

Економічна ефективність можлива при чітко визначених майнових правах (правах власності) та наявності безперешкодного ринку майнових прав (прав власності). При цьому не має значення, хто саме є власником.

Рівноважна кількість продукції та рівноважна ціна можуть бути оптимальними з точки зору ринку і далекими від оптимальних з точки зору суспільства.

ПРОБЛЕМА ЗАБРУДНЕННЯ ДОВКІЛЛЯ

Причини забруднення навколишнього середовища (використання методу матеріальних (сировинних) балансів²):

- 1.) Зростання абсолютної кількості населення.
- 2.) Зростання доходів.
- 3.) Удосконалення технологій.
- 4.) Стимули.

Політичні заходи проти забруднення довкілля:

- 1.) Обмеження на забруднення, які встановлюються законодавчими актами;
- 2.) Спеціальні податки;
- 3.) Ринок прав на забруднення (*A market for pollution rights*).

² Materials balance approach. – Згідно з методом матеріальних балансів, маса або вага (weight) ресурсів взятих у природи та введених у виробництво (паливо, вода, сировина тощо) рано чи пізно повертається до природи у формі відходів приблизно тої ж маси. Споживачі користуються товарами, а в результаті виникають відходи. І не важливо, що то за відходи: пусті пляшки, шмат зіпсованого балику, старі чоботи, зламаний процесор, human excreta тощо, але weight of inputs approximately equals to the weight of residual of wastes. До певної межі природа виконує притаманну їй спроможність до абсорбції відходів. Але можливості природи – не безмежні...

Ринок прав на забруднення. – Визначається кількість відходів, які можна викинути в річку або атмосферу, тобто така кількість, яку річка або атмосфера може переробити, абсорбувати. І право на цю кількість відходів виставляються на продаж.

Крива пропозиції в цьому випадку абсолютно нееластична. Тому що кількість прав – однакова. Але ціна буде зростати з роками, тому що зростатиме кількість населення та кількість підприємців. А обсяг шкідливих речовин, який може переробити водоймище або атмосфера, не зміниться.

ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОГО ВИБОРУ

Приватний вибір – вибір, який робиться споживачами та виробниками стосовно придбання/непридбання або виробництва/невиробництва будь-якого приватного блага.

Суспільний вибір – робиться суспільством або представницькими органами стосовно виробництва/невиробництва суспільних благ.

Теорія суспільного вибору (*Theory of public choice*) – це розділ економіки добробуту, який розробляє методи економічного аналізу політичної діяльності суспільства, досліджує політичні та економічні явища в їх взаємозв'язку, а також вивчає способи прийняття неринкових рішень на рівні суспільства (наприклад, стосовно виробництва суспільних благ, запобігання забрудненню довкілля тощо). Основною проблемою теорії суспільного вибору є визначення пріоритетів серед можливих неринкових альтернатив, а також вибір методів голосування та інших механізмів, які б сприяли відображенню інтересів як суспільства в цілому, так і окремих осіб.

Найбільш активно проблеми суспільного вибору досліджуються в останні 40 років. Її засновником є американський економіст Джеймс Бьюкенен.

Основні методологічні положення теорії суспільного вибору.

- 1.) ТСВ вивчає методи і способи використання людьми державних установ у своїх приватних інтересах.
- 2.) ТСВ приймає за основу тезу що **людина – істота економічна** (концепція “економічної людини”);
- 3.) ТСВ вважає, що вибори – це розгляд різних альтернатив і співставлення їх із власними цінностями людей;
- 4.) ТСВ вважає, що влада має свою вартість, і що задля її придбання людям доводиться платити, і не обов'язково грошми.
- 5.) ТСВ приймає за аксіому, що в політиці $2 + 2$ не завжди $= 4$.

Економічний аспект методології ТСВ

- 1) Процедура суспільного вибору, або колективного прийняття рішень стосовно виробництва тих чи інших суспільних благ – це **економічний вибір** (*economic choice*), тому що при цьому відбувається порівняння переваг і недоліків кожної з альтернативних можливостей, а також співставлення **суспільних вигод** (*social benefits*) та **суспільних витрат** (*social costs*).
- 2) Прийняття рішень по виробництву суспільних благ може прийматися такими основними шляхами:
 - a) Згідно із традиціями;
 - b) Вольовим рішенням правлячого диктатора;
 - c) Волевиявленням через демократичне голосування:
 - i) **Пряма демократія** (*direct democracy*);
 - ii) **Представницька демократія** (*representative democracy*) → **бюрократія** (*bureaucracy*).

ПРЯМА ДЕМОКРАТІЯ І СУСПІЛЬНИЙ ВИБІР

Результати голосування при прямій демократії багато в чому залежать від співвідношення **витрат і вигод** в цілому для громади, а також від того чи рівно чи нерівно розподіляються витрати і вигоди між окремими членами громади.

При нерівності або вигод або витрат вирішальним найчастіше буває голос “медіанного” виборця.

ПРЕДСТАВНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ І СУСПІЛЬНИЙ ВИБІР

Асиметрія інформації (*asymmetry of information*) Неточна інформація, на основі якої виборці роблять свій вибір.

Раціональне незнання (*rational ignorance*) як свідомо неучасть у виборах.

Ефект порогу (*threshold effect*) як мінімальна величина вигоди, яка потрібна для того, щоб виборець проголосував на виборах.

Лобізм (*lobbying*):

- інформаційний
- фінансовий.

ГРУПИ ЗА ІНТЕРЕСАМИ ТА ЛОГРОЛІНГ

Особливі інтереси (*special interests*). Для невеличких груп людей (наприклад, крупних бізнесменів) неприйняття певних законів означатиме великі втрати. В той же час, прийняття їх приведе може навіть і до більших втрат в цілому для значної кількості решти пасивного електорату, але в середньому на одну людину втрати будуть незначними.

Залізний трикутник (*iron triangle*):

групи із особливим інтересами – бюрократи – законодавці (депутати).

Результатом роботи такого трикутника є прийняття нерідко занадто коштовних проектів, які задовольняють групи з особливими інтересами. Останні, в свою чергу, забезпечують підтримку законодавців на наступних виборах. А законодавці – продовжують утримувати той же штат бюрократів.

Неспроможність уряду, або **фіаско уряду** (*government failure*).

Навіть якщо депутати приймуть ідеально правильний закон, то вже виконання його і контроль за його виконанням здійснюється іншими людьми, що називаються – **бюрократами** (*bureaucrats*). Відповідна система урядових структур зветься **бюрократією** (*bureaucracy*).

Споживач прагне максимізувати корисність від куплених благ, бізнесмен – прибуток, а бюрократ – корисність, яку їм можуть принести надані йому/їй повноваження.

Як пише Дж. Бьюкенен, **прагнення максимізації корисності для бюрократа означає прагнення максимізації бюджету**. Або, іншими словами, **“більше – завжди краще”** (*More is always better.*)

Для максимізації корисності бюрократичні структури мають підтримувати одне одного, кооперуватися у “пробитті” проектів, що пов’язані із суспільними благами. (Адже саме при їх створенні далеко не завжди легко оцінити співвідношення суспільних витрат та вигод.) Для цього існує механізм під назвою **логролінг** (*logrolling*³) – взаємна підтримка державних структур.

ПРИКЛАД

До “змови”

Таблиця 1

	Стадіон	Палац спорту	Шаховий клуб
Футбольна федерація	За	Проти	Проти
Хокейна федерація	Проти	За	Проти
Шахова федерація	Проти	Проти	За

Після “змови”

Таблиця 2

	Стадіон	Палац спорту	Шаховий клуб
Футбольна федерація	За	За	Проти
Хокейна федерація	За	За	Проти
Шахова федерація	Проти	Проти	За

³ **logrolling** – (1) (*infrm*) the practice in the US Congress of helping a member to pass a bill, so that they will do the same for you later; (2) the practice of praising or helping someone, so that they will do the same for you later; (3) a sport in which two people stand on and roll a log floating on water, each person trying to make the other fall off. (*Source: Longman Dictionary of Contemporary English*, Longman Group Ltd, 3rd Ed., 1995)

Переслідування внутрішніх – бюрократичних – інтересів на шкоду громадським дістало назву **інтерналії** (*internalities*), або **фіаско уряду, неспроможність уряду** (*government failure*).

**Неспроможність *ринку* веде до екстерналії.
Неспроможність *уряду* – до інтерналії.**

НЕСПРОМОЖНІСТЬ СУСПІЛЬНОГО СЕКТОРУ (PUBLIC SECTOR FAILURE)

- 1.) **Спеціальні інтереси.** (*special interests*) – Коли в жертву приносяться маленькі інтереси великої кількості виборників, але виконуються великі інтереси малої групи впливових людей.
- 2.) **Домагання ренти.** (*rent-seeking*) – Отримання багатства або певного блага за рахунок суспільства або окремих його членів. Наприклад, витрачання надмірних коштів на різноманітні проекти, програми тощо. Або плата за певний ресурс в більшому обсязі, ніж то було би за ринкових умов.

ОБМЕЖЕНІСТЬ ВИБОРУ ТА “ПАКЕТНИЙ” ВИБІР (BUNDLED CHOICE)

Виборець голосує за певного кандидата, який має пакет програм. Не всі із цих програм можуть влаштувати певного виборця. Тому й говорять про “пакетний” вибір та про обмеженість вибору, на відміну від ринкових умов, де споживач дійсно має вибір між різними товарами та послугами.

СЕМІНАР 4. (Теми 5а, 5б) **Інфраструктура соціальної економіки. Соціальний капітал нації**
(2 год.)

Інфраструктура та її види.
Виробнича інфраструктура.
Невиробнича (соціальна) інфраструктура.
«Соціальна інфраструктура» versus «інфраструктура соціальної економіки».
Ринкова інфраструктура.
Міжнародна інфраструктура.
«Соціальний капітал нації» versus «social capital».
Соціальний капітал як:
/1/ суспільне благо,
/2/ моральний ресурс нації,
/3/ фактор економічного розвитку.

Література:

Єременко В.Г.. Основи соціальної економіки: Популярний курс. – К.: МАУП, 1997.
– розд.6
Орел Є.М. Персональна веб-сторінка: www.elect.narod.ru
Bebington, Anthony Social capital and development studies 1: critique, debate, progress? // Progress in Development Studies; Oct2004, Vol. 4 Issue 4
Bosma, Niels, van Praag, Mirjam, Thurik, Roy, de Wit, Gerrit The Value of Human and Social Capital Investments for the Business Performance of Startups // Small Business Economics; Oct2004, Vol. 23 Issue 3
Chin, Martin S., Chou, Yuan K. Modelling Social Infrastructure and Economic Growth // Australian Economic Papers; Jun2004, Vol. 43 Issue 2
Fedotov, Alexei Improving Russian market infrastructure// Global Investor; Dec2003/Jan2004 Issue 168
Makin, Tony, Paul, Satya Infrastructure Development And The Private Sector Options And Opportunities // B+FS; Jun/Jul2004, Vol. 118 Issue 3
McFadyen, M. Ann, Cannella Jr., Albert A. Social Capital And Knowledge Creation: Diminishing Returns Of The Number And Strength Of Exchange Relationships // Academy of Management Journal; Oct2004, Vol. 47 Issue 5
Shortt, S.E.D. Making sense of social capital, health and policy // Health Policy; Oct2004, Vol. 70 Issue 1

ІНФРАСТРУКТУРА СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Інфраструктура – це комплекс галузей, які обслуговують промисловість, сільське господарство, соціальну сферу та інші сектори національної економіки.

Серед видів інфраструктури називають:

- виробничу,

- ринкову,
- міжнародну,
- соціальну.

Виробнича інфраструктура включає до себе:

- дороги, канали, мости, порти, аеродроми тощо, а також галузі, що будують ці об'єкти;
- транспорт усіх видів (автомобільний, залізничний, повітряний, водний, трубопровідний);
- зв'язок;
- енергопостачання;
- санітарно-технічне обслуговування;
- тощо.

Ринкова інфраструктура включає до себе сукупність підприємств, організацій та установ, які забезпечують функціонування та стабільний розвиток механізму ринкових відносин в економіці.

Міжнародна інфраструктура включає до себе сукупність структурних елементів національних економік та світових інституцій, які забезпечують реалізацію, функціонування та розвиток форм міжнародного співробітництва.

Соціальна інфраструктура – це сукупність підприємств, організацій, установ, закладів, а також споруд, які забезпечують функціонування суспільного виробництва та умови життєдіяльності населення.

Соціальна інфраструктура може бути поділена на дві частини:

- соціально-побутова
- соціально-культурна.

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ НАЦІЇ

Соціальний капітал нації – це загальний рівень освіти та кваліфікації людей країни, в якій проживає ця нація, а також сукупність творчих здібностей, підприємницький талант, загальний культурний рівень нації.

Соціальний капітал – це суспільне благо.

До соціального капіталу також входять такі речі, як особисті зв'язки і довіра.

Соціальний капітал –

- це моральний ресурс нації. Він збільшується від споживання, гине від невикористання;
- один із основних факторів економічного розвитку, стратегічним ресурсом;
- може самовідтворюватися, нагромаджуватися, тобто цим він нагадує фізичний капітал.

СЕМІНАР 5. (Теми 6, 7а, 7б) Економічні питання соціальної сфери. Соціальна політика. Основні рушійні сили суспільства (2 год.)

Соціальна сфера, її складові частини.
Основні галузі соціальної сфери та її взаємозв'язок із сферою матеріального виробництва.
Соціальний захист населення та його складові частини.
Ефективність соціальної сфери.
Суть соціальної політики.
Соціальний захист населення як компонент соціальної політики.
Складові соціального захисту населення.
Благодійна діяльність як складова соціальної політики.
Взаємозв'язок податкової системи та соціальної політики.
Держава і державні органи.
Бізнес і об'єднання підприємців.
Праця та профспілки

Література:

Т.В.Юрьева Социальная рыночная экономика. Учебник для вузов. – М.: Русская Деловая Литература, 1999. – гл.13-14
Єременко В.Г.. Основи соціальної економіки: Популярний курс. – К.: МАУП, 1997. – розд.5
Закон “Про благодійництво та благодійні організації” від 16 вересня 1997 року
Марчук Є.К. Про діяльність Ради Національної Безпеки і Оборони України у 2002 році
Орел Є.М. Персональна веб-сторінка: www.elect.narod.ru
Giddens, Anthony 'We can and should take action if the earnings of the rich set them apart from society' // *New Statesman*; 9/27/2004, Vol. 133 Issue 4707
Bigda, Carolyn, Kalwarski, Tara, Smith, Stephanie D., Sivy, Michael What the Election Really Means to You // *Money*; Oct2004, Vol. 33 Issue 10
Gradstein, Mark, Kaganovich, Michael Aging population and education finance // *Journal of Public Economics*; Dec2004, Vol. 88 Issue 12
Hill, James O., Sallis, James F., Peters, John C. Economic analysis of eating and physical activity: A next step for research and policy change // *American Journal of Preventive Medicine*; Oct2004, Vol. 27 Issue 3
Reeves, Richard Let's not panic about pensions // *New Statesman*; 10/18/2004, Vol. 133 Issue 4710
Shortt, S.E.D. Making sense of social capital, health and policy // *Health Policy*; Oct2004, Vol. 70 Issue 1

ЕФЕКТИВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Основні підходи, які застосовуються при обчисленні економічної ефективності:

- 1.) максимальний обсяг виробництва з певної кількості ресурсів;
- 2.) мінімальний обсяг ресурсів, потрібний для виробництва певної кількості продукції.

Соціальний ефект соціальної сфери проявляється в тому, в якій мірі задовольняються потреби населення в суспільних благах.

СУТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Соціальна політика – це діяльність держави та інших економічних суб'єктів, що націлена на забезпечення достойних умов життя і праці людей, становлення стабільних соціальних відносин, організацію та здійснення соціального захисту населення, допомогу окремим специфічним групам населення, забезпечення рівних можливостей для отримання послуг систем освіти, охорони здоров'я, культури.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА:

- 1.) одна із цілей соціальної ринкової економіки;
- 2.) один із факторів соціальної ринкової економіки;
- 3.) одна із вимог соціальної ринкової економіки;
- 4.) один із результатів соціальної ринкової економіки.

Соціальна політика здійснюється на різних рівнях:

- *мікрорівень* – політика окремих суб'єктів ринкової економіки;
- *макрорівень* – здійснення загальнодержавної та регіональної політики;
- *інтеграційний рівень* – скоординована соціальна політика двох або більше країн
- *світовий рівень* – вирішення глобальних соціальних питань.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ

Соціальний захист населення – це комплекс економічних, соціальних та правових заходів, а також сукупність інститутів, що забезпечують усім громадянам рівні можливості для підтримання достойного рівня життя, а також забезпечують підтримку окремих соціальних груп населення.

Види соціального захисту:

- *активний* (створення нових робочих місць, перенавчання персоналу, збереження існуючих робочих місць тощо);
- *пасивний* (виплата допомоги, дотацій, тощо).

СКЛАДОВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ, ЙОГО СТРУКТУРА

Структура соціального захисту:

- соціальне забезпечення – відпрацьоване та законодавчо закріплене систематичне надання матеріальної допомоги;
- соціальна допомога - допомога тим, хто за певних обставин тимчасово опинився в несприятливих умовах;
- соціальні гарантії – законодавчо встановлені (нерідко конституційно закріплені) соціальні блага та послуги;
- соціальне страхування – система матеріального забезпечення на випадок тимчасової втрати працездатності, виходу на пенсію тощо, а також система захисту від певних видів ризику.

Страхування може бути

- державним та
- недержавним.

За організацією страхування може бути

- добровільним та
- обов'язковим.

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛADOVA СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Благодійність – це одна з додаткових форм соціального захисту населення.

Благодійність – це безкорислива (безоплатна або на пільгових умовах) передача економічних благ (грошей, товарів, послуг) фізичним або юридичним особам.

Благодійна діяльність - безкорислива діяльність благодійних організацій, що не передбачає одержання прибутків від цієї діяльності (Із Закону України “Про благодійництво та благодійні організації”)

До благодійної діяльності НЕ відноситься:

- надання матеріальної допомоги комерційним структурам;
- спонсорство по відношенню до засобів масової інформації;
- матеріальна підтримка політичних партій, груп, рухів, кампаній.

Благодійність багато в чому практично тотожна меценатству.

Благодійність може мати тільки добровільний характер.

Благодійні організації мають бути

- некомерційними,
- недержавними,
- неприбутковими (при перевищенні доходів над витратами сума перевищення має бути направлена на цілі, заради яких була створена благодійна організація, а не розподілятися між засновниками).

можуть діяти в інтересах

- суспільства в цілому (Фонд Миру);
- окремих груп (спеціально створені фонди допомоги постраждалим від тих чи інших катастроф та стихійних лих)
- окремих фізичних осіб (тяжко хворих дітей).

ОСНОВНІ РУШІЙНІ СИЛИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Основними рушійними силами сучасного громадянського суспільства вважаються такі:

- 1.) держава, що представлена своїми інститутами влади;
- 2.) організований капітал у формі асоціацій (організацій) підприємців;
- 3.) організований робочий рух у формі профспілок.

Концепція “**держави добробуту**” (*welfare state*), або “держави загального добробуту” ґрунтується на соціальному компромісі, що вигідно відрізняє її від марксистської ідеологічної посылки про подальше загострення класової боротьби. Ця концепція охоплює розвиток підприємництва, вдосконалення робочої сили, наявність соціальної згоди між різними верствами населення, забезпечення людей суспільними благами тощо.

Концепція “**фордизму**” охоплює такі взаємопов’язані компоненти, як раціональна організація масового виробництва, соціальна згода та соціальний контроль. Економічною основою фордизму є взаємозв’язок між зростанням продуктивності праці та зростанням заробітної плати. Вважалося, що завдяки соціальному компромісу можна буде досягти підвищення продуктивності праці і, як наслідок цього, заробітної плати, збільшення обсягів виробництва товарів масового споживання, а значить – зростання **суспільного добробуту** населення.

Поняття “**суспільного добробуту**” (*social welfare*) передбачає добробут або суспільства в цілому, або його частини. Визначення суспільного добробуту передбачає вирішення двох типів проблем:

- 1.) агрегування добробуту окремих членів суспільства;
- 2.) оцінні судження, тобто етичні аспекти понять “що погано, а що добре”.

ПРАЦЯ ТА ПРОФСПІЛКИ

Професійна спілка (*trade union*) – це об’єднання певної групи працівників для відстоювання своїх спільних інтересів у взаємовідносинах з підприємцями (роботодавцями). а також з державою.

Типи профспілок:

- 1.) цехові,
- 2.) галузеві,
- 3.) загального типу,

**СЕМІНАР 6. (Теми 8а, 8б) Політика добробуту населення.
Нерівність доходів і проблема бідності (2 год.)**

Зайнятість та її показники.
Форми безробіття.
Показники рівня безробіття.
Доходи населення, їх вимір та диференціація.
Індекс споживчих цін.
Податковий тягар та його розподіл.
Нерівність доходів та її причини.
Крива Лоренца та коефіцієнт Джіні.
Регулювання доходів населення, соціальні трансферти, індексація доходів.
“Компроміс” між рівністю та ефективністю.
Прожитковий мінімум.
Якість життя населення.
Індекс розвитку людини.

Література:

- Т.В.Юрєва* Соціальна ринкова економіка. Учебник для вузів. – М.: Русская Деловая Литература, 1999. – гл.12
- McConnell, Campbell R.* Economics – principles, problems, and policies / Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue. – 13th ed. – Ch.34
- Мікроекономіка і макроекономіка: Підруч. для студ. екон. спец. закл. освіти: У 2 ч./ С.Будаговська, О.Кілієвич, І.Луніна та ін.; Заг. ред. С. Будаговської. – К.: Основи, 1998. – с.199
- Орел Є.М.* Персональна веб-сторінка: www.eelect.narod.ru
- Стігліц, Джозеф Е.* Економіка державного сектора / Пер. з англ.. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. – Розділ 14. Програми добробуту та перерозподіл доходу.
- Anand, S.* Human resources and health outcomes: cross-country econometric study // Lancet; 10/30/2004, Vol. 364 Issue 9445
- Balisacan, Arsenio M.* Going beyond Crosscountry Averages: Growth, Inequality and Poverty Reduction in the Philippines // World Development; Nov2004, Vol. 32 Issue 11
- Bannock-Baxter-Davis* Dictionary of Economics
- Giddens, Anthony* 'We can and should take action if the earnings of the rich set them apart from society' // New Statesman; 9/27/2004, Vol. 133 Issue 4707
- Issacs, Stephen L., Schroeder, Steven A.* Class – The Ignored Determinant of the Nation's Health // New England Journal of Medicine; 9/9/2004, Vol. 351 Issue 11
- Kakwani, N., Son, H.* On Pro-Poor Government Fiscal Policies // Asia and Pacific Forum on Poverty: Reforming Policies and Institutions for Poverty Reduction. – Asian Development Bank, Manila, 5-9 February 2001.
- Leinsalu, M., Vägerö, D., Kunst, Anton E.* Increasing ethnic differences in mortality in Estonia after the collapse of the Soviet Union // Journal of Epidemiology & Community Health; Jul2004, Vol. 58 Issue 7
- Livesey* Dictionary of Economics

McKinley, Terry Overview Of UNDP's Support To Poverty Reduction Strategies
Pay women fairly to put an end to poverty // New Statesman; 10/4/2004, Vol. 133 Issue 4708
Schiff, Maurice Labor Mobility, Trade, and Social Capital // Review of International Economics; Nov2004, Vol. 12
Social Monitor 2002, UNICEF Innocenti Research Centre: Florence
Vandemoortele, J., Can the MDGs foster a new partnership for pro-poor policies? // United Nations development Program. – New York, June 2004
Vandemoortele, J., Roy, R. Making Sense of MDG Costing // Global Economic Agenda. Helsinki Process on “Globalization and Democracy”. 2nd Track.
Vásquez Ian Ending Mass Poverty // Global Poverty – Economic Perspectives September 2001 – State Department
Wagstaff, A. et.al. (1999), Equity in the finance of health care: some further international comparisons. Journal of Health Economics 18, p.263-290

ЗАЙНЯТИСТЬ

За ознакою повноти робочого дня:

- повна;
- часткова.

За статусом у системі трудових відносин:

- працюючі за наймом;
- працюючі не за наймом.

ПРИЧИНИ БЕЗРОБІТТЯ:

1.) Пошук нової роботи (на мікрорівні):

- a. З метою кращої самореалізації робітників;
- b. Через скорочення штатів;
- c. Через банкрутство фірми.

2.) Негнучкість заробітної плати (через що виникає вимушене безробіття):

- a. Законодавчо встановлений мінімум зарплати;
- b. Діяльність профспілок.

3.) Недостатній сукупний попит (у фазі економічного спаду, на макрорівні).

СТРУКТУРА БЕЗРОБІТТЯ:

- 1.) Робітники, що втратили роботу в наслідок звільнення (those who were fired, dismissed);
- 2.) Робітники, що втратили роботу внаслідок, наприклад, скорочення штатів (those who were laid off);
- 3.) Робітники, що добровільно звільнилися (those who quit);
- 4.) Ті, що прийшли на ринок праці після тривалої перерви;
- 5.) Ті, що прийшли на ринок праці вперше.

ТЕРМІНИ СТОСОВНО ЗАЙНЯТОСТІ І БЕЗРОБІТТЯ:

- **Робоча сила** (*labor force, work force*) – загальна кількість людей в певній економіці, що є наявною для роботи, включає кількість зайнятих та кількість незайнятих. Величина показника робочої сили взаємоув'язана з показниками кількості та вікової структури населення, а також з коефіцієнтом трудової участі населення.
- **Мобільність робочої сили** (*mobility of labor*) – ступінь, до якої робітники спроможні переходити з однієї роботи на іншу в різних сферах діяльності та територіях. Чим нижча мобільність робочої сили, тим більшим є рівень фрикційного та структурного безробіття. Політика держави стосовно підвищення мобільності робочої сили включає прискорення житлового будівництва, а також (наприклад, у Великій Британії) відміну або зниження спеціального мита на перехід будинку (house transfer) від одного власника до іншого (у Великій Британії – stamp duty). До заходів політики включається також максимальна подача інформації щодо наявних робочих місць, організація курсів з перенавчання, по можливості скасування існуючих обмежень займання тих чи інших робочих місць.
- **Коефіцієнт трудової участі** (*labor force participation rate*) – частка населення, що становить робочу силу (разом зайняті і безробітні). У великій мірі залежить від вікової, статевої, расової та іншої структури населення.
- **Безробіття** (*unemployment*) – частка робочої сили, що спроможна і бажає працювати, але не може знайти роботу. (види безробіття наведені нижче).
- **“Пастка безробіття”** (*unemployment trap*) – існуюча система пільг безробітним, яка може діяти як анти-стимул для пошуку роботи. Її дія залежить від “щедрості” системи пільг, а також від оподаткування пов'язаних із тим видів допомоги.
- **Кількість зареєстрованих безробітних** (*registered unemployment, headline unemployment*) – кількість людей, що зареєстровані як ті, що подали заявки на допомогу по безробіттю.
- **Зневірені робітники** (*discouraged workers*) – ті безробітні, що втратили надію знайти роботу і більше її не шукають. Тим самим вони залишають “лави” робочої сили.

Sources: 1.) Livesey Dictionary of Economics;
2.) Bannock-Baxter-Davis Dictionary of Economics.

ФОРМИ БЕЗРОБІТТЯ

Фрикційне безробіття (*frictional unemployment*) – мінімальний рівень безробіття, який існує навіть в умовах так званої “повної зайнятості” (full employment). Виникає через те, що люди переходять з одної роботи на іншу і, отже, тимчасово опиняються в стані безробітних. А також – через наявність сезонного безробіття (seasonal unemployment).

Структурне безробіття (structural unemployment) – явище більш довгострокове, на відміну від фрикційного безробіття. Виникає через зміни в попиті та в рівні технологій. Оскільки структурне безробіття виникає через зміну попиту на певні

групи робочої сили, для усунення такого виду безробіття потребується перенавчання та перерозподіл трудових ресурсів.

Класичне безробіття (classical unemployment) – ситуація, за якої кількість людей, що можуть і бажають працювати за домінуючими рівнями зарплати, перевищує кількість наявних робочих місць. тобто коли ставка реальної заробітної плати перевищує ту, за якою відбувається “очищення” ринку. Причина виникнення класичного безробіття – недосконалість ринку праці, тобто негнучкість заробітних плат і неможливість для підприємців найняти робочу силу за меншими розцінками.

Циклічне безробіття (Keynesian unemployment) – виникає внаслідок недостатнього сукупного попиту в спадній стадії економічного циклу.

Природний рівень безробіття (natural rate of unemployment) – домінує в умовах рівноваги усіх ринків. Еквівалентний показнику так званого “добровільного” безробіття, або фрикційного плюс структурного. Природний рівень безробіття періодично переглядається в залежності від змін економічних та соціальних умов.

Сезонне безробіття (seasonal unemployment) – пов’язане із сезонністю робіт.

Приховане безробіття (hidden unemployment) – визначається як результат неврахування тих безробітних, що відчайлися знайти роботу і перестали реєструватися в органах працевлаштування.

Основними показниками, що стосуються робочої сили є такі:

- рівень безробіття	$UR = U / LF * 100\%$;
- коефіцієнт участі в робочій силі	$PR = LF / Pln * 100\%$;
- рівень зайнятості населення	$ER = E / Pln * 100\%$.

ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ, ЇХ ВИМІР ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ

Доходи населення – матеріальні засоби, які необхідні для задоволення потреб населення.

Доходи населення:

- Грошові доходи: оплата праці, пенсії, стипендії, доходи по вкладах, дивіденди, прибутки, тощо.
- Натуральні доходи: оплата за зданий в оренду земельний пай (сільське господарство), продукти підсобного господарства.

НЕРІВНІСТЬ ДОХОДІВ ТА ЇЇ ПРИЧИНИ

Нерівність в доходах виникає внаслідок цілого ряду причин:

- 1.) Різні здібності людей;
- 2.) Різна професійна підготовка;
- 3.) Зростання попиту на висококваліфіковану працю;
- 4.) Різні “стартові” умови (напр., спадщина);

- 5.) Різні бажання людей віддавати праці різну кількість часу;
- 6.) Зміни в податках і трансферних платежах в залежності від зміни курсу економічної політики;
- 7.) Демографічні фактори (наслідки війн, розлучень, багатодітні сім'ї тощо);
- 8.) Дискримінація за статевими, расовими та іншими ознаками;
- 9.) тощо(?).

КРИВА ЛОРЕНЦА

Абсолютна рівність	
Населення	Багатство
20%	20
40%	40
60%	60
80%	80
100%	100

Нерівність 1	
Населення	Багатство
20%	5
40%	8
60%	12
80%	20
100%	100

Нерівність 2	
Населення	Багатство
20%	10
40%	25
60%	40
80%	65
100%	100

Вигляд кривої (див. Рис.1) буде залежати від того, чи ми враховуємо доходи до сплати податків та отримання трансфертних платежів, чи після того.

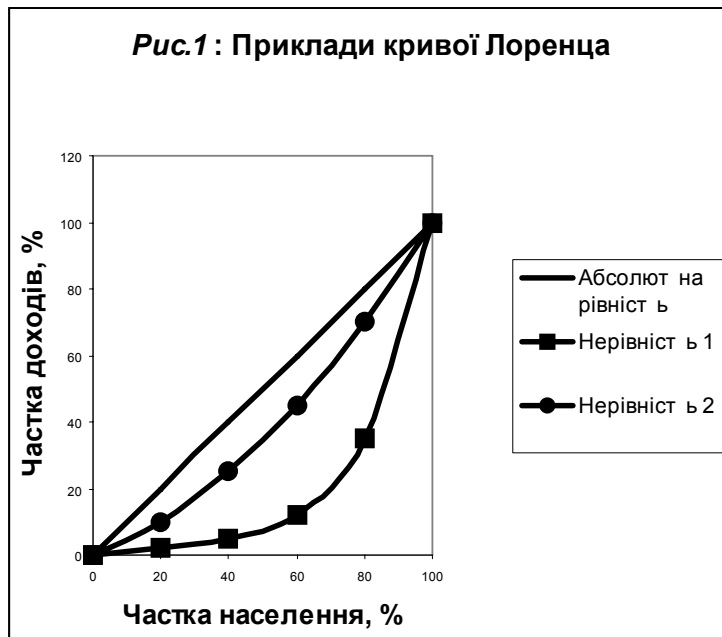
Коефіцієнт Джіні

Обчислюється як відношення площі фігури між фактичною кривою та лінією абсолютної рівності до площі прямокутного трикутника, для якого крива абсолютної рівності є гіпотенузою.

Для України коефіцієнт Джіні становив у 1997 році 0.37 (1992 – 0.257), для США – 0.3⁴. На 2000 рік Україні – 0.462 (до перерозподілу) та 0.363 (після перерозподілу)⁵

⁴ Мікроекономіка і макроекономіка: Підруч. для студ. екон. спец. закл. освіти: У 2 ч./ С.Будаговська, О.Кілієвич, І.Луніна та ін.; Заг. ред. С. Будаговської. – К.: Основи, 1998. – с.199

⁵ Social Monitor 2002, UNICEF Innocenti Research Centre: Florence.

РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ, СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФЕРТИ, ІНДЕКСАЦІЯ ДОХОДІВ

Трансферти – це безоплатна передача економічного блага від однієї особи до іншої.

Соціальні трансферти – це безоплатна передача економічного блага від держави або іншої установи до конкретної особи.

Індексація – це засіб захисту доходів від інфляції.

Прожитковий мінімум – це рівень доходів, який забезпечує придбання мінімального набору товарів і послуг, необхідних для забезпечення життєдіяльності людини за певного рівня цін та розвитку економіки.

До прожиткового мінімуму включаються:

- величина обов'язкових платежів;
- вартість споживацького кошика.

Споживацький кошик (*consumer basket*) – мінімальний набір продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, які необхідні для збереження здоров'я людини та забезпечення її життєдіяльності.

Трансфертні платежі – це безповоротні виплати, що здійснюються урядом не як плата за використання ресурсів, а як різні види допомоги.

Трансфертні платежі, як і податки, можуть бути:

- Грошові (*in-cash transfers*)
- Натуральні (*in-kind transfers*)
- У формі послуг (*in-service transfers*)

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Якість життя населення – це узагальнююча соціально-економічна категорія, за допомогою якої можна оцінити рівень споживання населенням товарів і послуг, можливість задоволення духовних потреб

ІНДЕКС РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ

Ukraine:

- Human development index – 74th
 - o GDP index – 96th
 - o Adult literacy rate – 5th
 - o Life expectancy at birth – 91st (68.1 years)

Охорона здоров'я та "проблеми-близнюки":

- вартість,
- доступність.

Особливості ринку послуг у сфері охорони здоров'я.

Причини зростання попиту на послуги сфери охорони здоров'я.

Причини зростання вартості послуг сфери охорони здоров'я.

Шляхи реформування системи охорони здоров'я

Література:

McConnell, Campbell R. Economics – principles, problems, and policies / Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue. – 13th ed. – Ch.35

Орел Є.М. Персональна веб-сторінка: www.elect.narod.ru

Стігліц, Джозеф Е. Економіка державного сектора / Пер. з англ.. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. – Розділ 11. Охорона здоров'я.

Anand, S. Human resources and health outcomes: cross-country econometric study // *Lancet*; 10/30/2004, Vol. 364 Issue 9445

Arrow K (1963). Uncertainty and the welfare economics of medical care. *American Economic Review* 53 (5), p. 841-933

Drummond M, Stoddart G, Labelle R and Cushman R (1987). Health economics: An introduction for clinicians. *Annals of Internal Medicine* 107, 88-92

Economic Report of the President of the United States of America. – Chapter 4 "Promoting Health Care Quality and Access". – 2001.

Epstein, Arnold M. Health Care in America--Still Too Separate, Not Yet Equal // *New England Journal of Medicine*; 8/5/2004, Vol. 351 Issue 6

Issacs, Stephen L., Schroeder, Steven A. Class – The Ignored Determinant of the Nation's Health // *New England Journal of Medicine*; 9/9/2004, Vol. 351 Issue 11

Leinsalu, M., Vägerö, D., Kunst, Anton E. Increasing ethnic differences in mortality in Estonia after the collapse of the Soviet Union // *Journal of Epidemiology & Community Health*; Jul2004, Vol. 58 Issue 7

Loewy EH (1980). Cost should not be a factor in medical care. *The New England Journal of Medicine* 302 (12), 697

Shortt, S.E.D. Making sense of social capital, health and policy // *Health Policy*; Oct2004, Vol. 70 Issue 1

Wagstaff, A. et.al. (1999), Equity in the finance of health care: some further international comparisons. *Journal of Health Economics* 18, p.263-290

Witter, S., Ensor, T. (1997) An introduction to health economics for Eastern Europe and the Former Soviet Union. – Ch.1: pp.13-34

World Bank, Health Sector Reform and Sustainable Financing: Introduction to the Concepts and Analytical Tools

World Bank. World Development Report 1993: Investing in health. Oxford University press, 1993. Chapter 3: The roles of the government and the market in health, p. 52-59.

Вартість медичних послуг та їх доступність (costs and access). Чим вища вартість, тим менше людей матимуть доступ до медичних послуг. І – навпаки.

Показники, що відносяться до витрат на медичні послуги (зараз частіше говорять про витрати на *охорону здоров'я*):

- 1.) **абсолютна величина витрат**
- 2.) **частка витрат у ВВП** (США: 6-8% у 1960-х, 12-14% у 1990-х, в т.ч. 15% у 1993 році) (в Україні – у 2001-2003 році 3% від ВВП)
- 3.) **витрати в розрахунку на душу населення.**

Конституція України проголошує безкоштовне державне лікування. Але цим не виключається розвиток платного лікування.

В Україні із витрат на охорону здоров'я менше чверті – за рахунок приватного сектора. А в країнах тої ж самої групи, до якої відноситься Україна – групи країн із середніми доходами – 45%. В Україні лікарняних ліжок – 11.8 на 1000. В середньому по країнах із середніми доходами – 4.3. А в країнах з високими доходами – 7.4. В Україні розподіл бюджетних коштів по управліннях охорони здоров'я здійснюється згідно з кількістю ліжок-місць. Отже, не вигідним є скорочення кількості ліжок-місць, тому що це призведе до скорочення зарплат, штатів тощо. Така практика не дає можливості орієнтуватися на амбулаторне лікування. В Україні 4,5 лікаря на 1000 людей. У країн із середніми доходами – 1.8. З високими доходами – 1.9.

Деякі показники стосовно України:

- знижується очікувана тривалість життя;
- ТБ – з 32 на 100 000 у 1990 р. до 56 у 1999 р., а на кінець 2002 – 277(!)⁶
- серцево-судинні та респіраторні захворювання;
- Чорнобиль – респіраторні захворювання, рак щитовидної залози;
- алкоголізм;
- табакопаління (українці – серед найбільш курящих у світі);
- наркоманія;
- розповсюдження ВІЛ/СНІДу – зараз вже понад 1%, або 500 000 людей; Крім того, в Україні – найвищі темпи розповсюдження ВІЛ/СНІДу в Європі, що має негативні соціально-економічні наслідки. Наприклад, зменшення кількості трудових ресурсів тощо.

В Україні раніше був орієнтир на лікування, а не на профілактику. Лише зараз розвиваються програми, що направлені на подолання шкідливих звичок.

В Україні недостатньо витрачається коштів на заходи по охороні здоров'я: всього 180 дол. США щорічно на душу населення. Але в середньому – по країнах із середнім доходом – 384 дол. США.

⁶ Схоже на катастрофу. Розраховано мною таким чином: Кількість хворих на активний туберкульоз (Статистичний бюлетень Держкомстату “Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2002 році”) 138 628 я поділив на “закруглену” кількість населення 50 000 000 і помножив на 100 000. – ЕО

Доступність медичних послуг в різних країнах знижується внаслідок дії таких факторів:

- 1.) погіршення стану розвитку економіки, зростання безробіття і, отже, зменшення використовуваного доходу домогосподарств;
- 2.) наявність менших темпів зростання продуктивності праці (а значить – і темпів зростання реальної зарплати) порівняно з вартістю медичних послуг;
- 3.) зниження мобільності робочих через так званий “job lock” (неможливість «переносу» страховки на нове робоче місце);
- 4.) прагнення підприємців наймати людей temporary or part-time, instead of full-time, щоб не роботи страхові внески за робітників.

Кожен сьомий громадянин США не має медичної страховки. Одні – не можуть собі цього дозволити, інші – дуже хворі і передбачають, що все одно доведеться нести великі витрати, які страховка не покриє (втім, страхові компанії й не схильні до страхування явно хворих людей), ще інші – здорові і молоді люди, які вважають, що страховка їм не потрібна.

ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ПОСЛУГ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

- 1.) **Етичні міркування та міркування справедливості.** – Якщо хтось не має можливості лікуватися, то це – несправедливо, неетично, тому що тут мова іде про життя як найбільшу людську цінність.
- 2.) **Асиметричність інформації.** – “продавець” (лікар) значно більш обізнаний про лікувальні засоби, діагностичне обладнання тощо, ніж “покупець” (пацієнт).
- 3.) **Ефект переливу.** – “Треті” сторони отримують блага за які вони не платили.
- 4.) **Страхування.** – Велика частка витрат покривається страховими компаніями та державними програмами. Це дає можливість пацієнтам більше витратити із власної кишені.

ПРИЧИНИ ЗРОСТАННЯ ПОПИТУ НА ПОСЛУГИ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

- 1.) **Зростання доходів.** – має значення еластичність попиту на медичні послуги.
- 2.) **“Старіння” населення.** – Більше літніх людей, то більше й попит на медичні послуги.
- 3.) **Нездоровий стиль життя.** – Зловживання алкоголем, табакопаління, вживання наркотичних речовин, сидячий стиль життя тощо.
 - i. **Рівень освіти.** – Чи має він значення? Адже чим більш освічена людина, тим скоріше вона піде до лікаря, навіть з метою профілактики. – ???
- 4.) **Роль лікарів:**
 - a. **Асиметрична інформація.** – Див. вище;
 - b. **Defensive medicine.** – Коли лікарі прописують явно зайві процедури та огляди, щоб запобігти судовим тяжбам;
 - c. **Медична етика.** – Лікарі мають використовувати якнайкращі методи. А інколи найкращими вважаються найдорожчі, хоча насправді це не одне й те саме. Виходить, що лікарі самі стимулюють попит на свої

послуги, принаймні, частково їхня роль в цьому спостерігається.
(supplier-induced demand, SID)

ПРИЧИНИ ЗРОСТАННЯ ВАРТОСТІ ПОСЛУГ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Система охорони здоров'я в країнах Заходу – зокрема США – це один із найбільших та найбільш динамічних секторів економіки. Біомедичні наукові дослідження – як публічні (державні) так і приватні – генерували прогрес на шляху до розуміння біології та хвороб, а також дозволили зробити чимало відкриттів у сфері терапії. Як результат – зараз в Америці тривалість життя зростає, покращується і якість життя, зокрема престарілих людей.

Система охорони здоров'я переживає нелегкі часи. Витрати на приватне медичне страхування та тягар на платників податку стосовно формування урядових програм охорони здоров'я – Medicare та Medicaid – зростають темпами, які є вищими за темпи зростання економіки. (Щоправда, на 2005 рік передбачається скорочення державних видатків на обидві програми.) Система догляду за хворими критикується як самими пацієнтами, так і лікарями.

Економічний спад, разом із зростанням вартості послуг, призводить до все меншої доступності страхування, а також створює все більшу кількість незастрахованих громадян.

Політичні дискусії в основному зводяться до того, щоб розширити урядові програми, які опираються на регулювання та встановлення цін. Але такий підхід ще не дає доступу до найновіших досягнень усім, хто того потребує.

Альтернативним підходом є такий, що опирається як на розумну економічну організацію, так і на американські цінності. Тобто –

- гнучкість та інноваційний підхід до системи охорони здоров'я;
- центральна роль пацієнта у прийнятті рішень;

тобто виникає **patient-centered health care**. При цьому ключовими моментами є індивідуальний контроль та індивідуальна відповідальність.

Потрібно придати більше гнучкості системі ОЗ, підвищити економічних механізмів, стимулювання, дати максимум інформації пацієнтам, підвищити їхню можливість обирати той чи інший план лікування, тощо. Отже максимум інформації про:

- ліки,
- варіанти лікування,
- якість,
- вартість,
- тощо.

В останні роки поширення набула керована медична допомога (managed care).

Форми зайнятості в сучасних умовах.

Гнучкість робочої сили.

Соціальна політика в умовах глобалізації ринку праці.

Значення бізнес-освіти в умовах трансформації економіки.

Ринки праці в умовах глобалізації.

Місце України на світовому ринку праці

Література:

Білорус О.Г. Глобалізація і національна стратегія. – К.: ВО “Батьківщина”, 2001. – 300 с.

Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України. – К.: Логос, 1999. – розд.10

Орел Є.М. Персональна веб-сторінка: www.elect.narod.ru

Рекомендації науково-практичної конференції "Стратегія економічного і соціального євроінтеграційного розвитку України: фінансова політика та основні напрями бюджетної реформи" 15 липня 2004 року

Філіпенко А.С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку. – К.: “Знання України”, 2002. – Розділ 6. Міжнародна система економічних координат; Розділ 7. Глобалізація економічного розвитку.

Dictionary of Finance and Investment Terms / John Downes, Jordan Elliot Goodman. – 4th ed., 1995

Одна з головних особливостей сучасного ринку праці – це “гнучкість сукупної робочої сили” [Соколенко (1999)]. Через гнучкість відбуваються зміни “структури оплати праці, організації трудового процесу, форм зайнятості”, підвищується мобільність робочої сили, відбуваються зміни “у системі освіти і підготовки кадрів” [Соколенко (1999)].

ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Традиційні форми зайнятості:

- “забезпечення постійної зайнятості робітника,
- збереження за ним робочого місця,
- професії”. [Соколенко (1999)]

В даний час “все активніше впроваджуються так звані нетрадиційні форми зайнятості:

- тимчасові,
- сезонні,
- часткові,
- нелегальні роботи,

- неоплачена зайнятість для безробітних”. [Соколенко (1999)]

ГНУЧКІСТЬ РОБОЧОЇ СИЛИ

Підвищення мобільності робочої сили проявляється в тому, що замість робітників вузького напрямку все більше з’являється багатопрофільних виробників.

Основні риси сучасних багатопрофільних виробників:

- “поєднання різноманітних фахів і видів трудової діяльності,
- постійне підвищення рівня освіти і професійної підготовки”. [Соколенко (1999)]

Для сучасного ринку праці характерним є “значне удосконалення системи матеріального стимулювання”. [Соколенко (1999)]

Ринок праці пов’язаний з ринками інших ресурсів. Наприклад, якщо відбувається оживлення ринку інвестицій, то оживлюється і ринок праці, тому що з’являється додатковий попит на робочу силу.

В період переходу колишніх соціалістичних країн до ринкових відносин відбулися докорінні зміни в обсягах та структурі виробництва. Приватизація багатьох підприємств, банкрутство збиткових підприємств призвели до того, що на ринок робочої сили було викинуто багато “зайвих” робітників. На ринку праці негативно відбилася саме неготовність робочої сили до таких змін.

Великий вплив на гнучкість або негнучкість робочої сили має відсутність або наявність інституту прописки. Потреба прописки та інші бюрократичні перепони знижують мобільність робочої сили.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ

В умовах переходу до ринку механізми соціальної політики виявилися непристосованими для подолання негативних наслідків реформ. При цьому багато які робітники постраждали не тільки матеріально, але й психологічно.

Через рік після введення “шокової терапії” у Польщі, тобто у 1991 році, кількість безробітних становила 1 млн. людей, а в кінці 1993 року – 3 млн. Аналогічна ситуація склалася в Україні, Латвії, Росії та інших країнах. При цьому всюди відбувався спад виробництва. В деяких країнах – більш ніж удвічі.

Соціальна політика в період радикальних економічних реформ, переходу від адміністративно-командної системи до ринкової повинна враховувати певні позитивні сторони командної системи та обмеження, які встановлюються ринковими відносинами. Основними складовими соціальної політики при переході до ринкової економіки мають бути такі:

- контроль за виконанням державного бюджету;
- створення робочих місць;
- сприяння працевлаштуванню людей шляхом їх перекваліфікації;

- організація ринків праці та їх регулювання;
- послідовне здійснення реформ;
- соціальний захист безробітних та неспроможних працювати.

Економічні свободи. По ним у 2003 році Україна займала 119 місце серед 123 країн, які були обслідувані. Гіршою ситуація була лише в Буркіна-Фасо, Іраку та в деяких інших відсталих країнах.

РИНКИ ПРАЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Для сучасних ринків робочої сили характерними є такі риси:

- 1.) міжнародна міграція робочої сили;
- 2.) експорт робочої сили;
- 3.) «відплив мозків» до країн, які створюють кращі умови для реалізації особистості;
- 4.) посилення ролі жінок як складової робочої сили.

1.) Міграція робочої сили.

Міжнародна міграція має такі форми:

- економічна (трудова);
- сімейна;
- туристична;
- рекреаційна.

Найбільше значення для оцінки сучасних ринків праці має трудова міграція. На кінець ХХ століття – 40 млн. робочих-мігрантів, або 2% від загальної кількості працездатного населення світу. З урахуванням членів сім'ї – 3% населення світу є мігранти.

2.) Експорт робочої сили

Від'їзд людей за кордон на певний час на заробітки через низьку зарплату у своїй країні.

Перевагою експорту робочої сили є те, що люди повертаються додому з іншим, більш цивілізованим, мисленням та іншим відношенням до праці.

Перевагою є також те, що (у випадку легального від'їзду за кордон) громадяни сплачують податки до бюджету своєї країни.

3.) «Відплив мозків» до країн, які створюють кращі умови для реалізації особистості

США ведуть відверту політику на залучення саме найбільш обдарованих іноземних спеціалістів. Особливо це стосується технологічних напрямків (всього їх визначено

22), таких що вважаються критично важливими для національної безпеки США. Це – технологія лазерного випромінювання, космічна енергетика, ядерна енергетика, зварювальні технології тощо. Багато спеціалістів їде до США і з України.

Прихована форма “відпливу мозків” – це гранти, стипендії, навчання (та робота) в закордонних університетах тощо.

4.) посилення ролі жінок як складової робочої сили.

Жінки все більше проявляють себе як у бізнесі, так і у політиці. При цьому в різних країнах вони проявляють себе по-різному. Наприклад, в США жінки імітують чоловічий стиль управління. В Україні ж – в більшості випадків – жінки “залишаються” жінками.

МІСЦЕ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПРАЦІ

Україна традиційно була постачальником робочої сили за кордон. Проблемою для України є нелегальна еміграція та імміграція. Чимало біженців до України створюють тиск на українських ринках праці. Існують також екологічні мігранти.

Згідно із світовими квотами, кількість мігрантів не повинна перевищувати 0,1% від загальної кількості населення. Тобто – менше 50 тис. Але фактично кількість нелегальних мігрантів до України = 1 млн.

Потенційно виїхати з України можуть 10-12 млн. людей. Але фактично можливості мають лише 1.5-2 млн., тому що попит на зарубіжну робочу силу значно менше пропозиції.

Економісти вважають, що в Україні валютна ефективність експорту робочої сили значно перевищить валютну ефективність експорту товарів. Але для цього потрібне цивілізоване освоєння міжнародного ринку праці. Немає навіть і спеціалістів з питань експорту робочої сили. Нагальною потребою в Україні є розвиток рекрутингових фірм.

ЗАЛКОВИЙ ТЕСТ

(зразок)

- 1) До принципів соціальної економіки не відносяться наступні:
 - a. Єдність соціально орієнтованої економічної політики та економічно орієнтованої соціальної політики.
 - b. Невтручання державних органів в економічний розвиток своєї країни.
 - c. Системний аналіз визначення та використання джерел і факторів соціально-економічного зростання.
 - d. Все, що вказано в (a) і (c).

- 2) До цілей соціально-економічного розвитку відносяться наступні:
 - a. Стале економічне зростання.
 - b. Відтворення і зростання людського капіталу.
 - c. Зростання реальних доходів населення.
 - d. Все, що вказано в (a) (b) і (c).

- 3) Ефективізацією економіки називається:
 - a. Забезпечення відтворення економічного потенціалу за умови зростання співвідношення між позитивними результатами діяльності та витратами на їх досягнення.
 - b. Забезпечення економічного зростання за рахунок скорочення державних видатків.
 - c. Забезпечення економічного зростання за рахунок зменшення податків.

- 4) Сталим розвитком (sustainable development) вважається:
 - a. Економічний розвиток, що забезпечує не великі, але майже однакові щорічні темпи приросту реального валового внутрішнього продукту.
 - b. Економічний розвиток, що забезпечує не великі, але майже однакові щорічні темпи приросту номінального валового внутрішнього продукту.
 - c. Економічний розвиток, що забезпечує задоволення сучасних потреб не за рахунок можливостей майбутніх поколінь задовольняти їхні потреби.

- 5) Теорія суспільного вибору являє собою:
 - a. Розділ економіки добробуту, що вивчає способи прийняття неринкових рішень на рівні суспільства.
 - b. Розділ економіки добробуту, що розробляє методи економічного аналізу політичної діяльності суспільства.
 - c. Розділ політології, що вивчає проблеми приватного та суспільного вибору.
 - d. Правильно все, що вказано в (a) і (b).

- 6) Причинами неспроможності суспільного сектору є наступні:
 - a. Спеціальні інтереси.
 - b. Домагання ренти.
 - c. Все, що вказано в (a) і (b).

- 7) Соціальний капітал нації включає до себе наступне:
- a. Загальний рівень освіти та кваліфікації людей країни.
 - b. Сукупність активів соціально-культурних закладів.
 - c. Сукупність творчих здібностей, підприємницький талант, загальний культурний рівень нації.
 - d. Все, що вказано в (a) і (c).
- 8) До природного рівня безробіття включаються:
- a. Рівень фрикційного безробіття.
 - b. Рівень структурного безробіття.
 - c. Рівень циклічного безробіття.
 - d. Все, що вказано в (a) і (b).
- 9) Рівень зайнятості населення вимірюється наступним чином:
- a. Відношення кількості працюючих до загальної кількості населення.
 - b. Відношення кількості безробітних до загальної кількості робочої сили.
 - c. Відношення кількості робочої сили до загальної кількості населення.
- 10) Ринок послуг сфери охорони здоров'я має наступні особливості:
- a. Симетричність інформації між надавачами та користувачами медичних послуг.
 - b. Значні ефекти переливу (екстерналії)
 - c. Все, що вказано в (a) і (b).

Правильні відповіді: 1-b, 2-d, 3-a, 4-с, 5- d, 6-с, 7-d, 8-d, 9-a, 10-b.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Соціальне регулювання як різновид державного регулювання (2 год.)
2. Сільське господарство, продовольча безпека і аграрна політика (4 год.)
3. Цінова підтримка як компонент аграрної політики (2 год.)
4. Мале підприємництво як фактор розвитку соціальної економіки (4 год.)
5. Всесвітній Самміт Сталого Економічного Розвитку (4 год.)
6. Прогнозування соціально-економічного розвитку (4 год.)
7. Соціальна організація праці (3 год.)
8. Роль соціально-трудових систем в соціальній економіці (3 год.)
9. Профспілковий рух США та України: Спільні риси та розбіжності (5 год.)
10. Економічні аспекти еміграції та імміграції (2 год.)
11. Економічні питання реформи охорони здоров'я в Україні (3 год.)
12. ВІЛ/СНІД та його соціально-економічні наслідки (5 год.)
13. Економічні питання охорони природи (2 год.)

ВСЬОГО

(43 год.)

ЛІТЕРАТУРА

- Білорус О.Г.* Глобалізація і національна стратегія. – К.: ВО “Батьківщина”, 2001. – 300 с.
- Ватаманюк, З.І., С.М.Панчишин, С.К. Реверук та ін.* Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. – К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 2001
- Гринберг Р.С., А.Я. Рубинштейн* Проблемы общей теории социальной экономики // Экономическая наука современной России . N 2. С. 34-56 (1998)
- Єременко В.Г.* Основи соціальної економіки: Популярний курс. – К.: МАУП, 1997. – 168 с.
- Зарицкий Б.Е.* Экономика Германии: путь по лестнице, ведущей вниз. – М.: Юристъ, 2003. – 304 с.
- Марчук Є.К.* Про діяльність Ради Національної Безпеки і Оборони України у 2002 році
- Орел Є.М.* Персональна веб-сторінка: www.elect.narod.ru
- Рекомендації науково-практичної конференції "Стратегія економічного і соціального євроінтеграційного розвитку України: фінансова політика та основні напрями бюджетної реформи" 15 липня 2004 року*
- Слезингер Г.Э.* Социальная экономика: Учебник. – М.: Издательство “Дело и Сервис”, 2001. – 368 с.
- Словник сучасної економіки Макміллана / Пер. з англ.. – К.: “АртЕк”, 2000. – 640 с.*
- Соколенко С.І.* Глобалізація і економіка України. – К.: Логос, 1999. – 568 с.
- Стігліц, Джозеф Е.* Економіка державного сектора / Пер. з англ.. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
- Тарангул Л.Л.* Удосконалення податкової політики у контексті соціально-економічного розвитку регіонів // журнал "Фінанси України", (2004)
- Ушакова Н.Г., Помінова І.І.* Соціально-економічні типи країн: Навчальний посібник. – К.: ВД “Професіонал”, – 2004. – 304 с.
- Філіпенко А.С.* Цивілізаційні виміри економічного розвитку. – К.: “Знання України”, 2002. – 190 с.

Філіпенко А. С., Вергун В. А., Бураковський І. В. та ін. Економіка зарубіжних країн: Підручник 2-ге вид. Київ, 1998

Художественная жизнь современного общества. Т. 3: Искусство в контексте социальной экономики / Под ред. А.Я. Рубинштейна.

Экономика: Учебник. 3-е изд./ Под ред. А.С. Булатова. – М.: Юристъ, 2001. – 896 с.

Экономическая теория: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В.Д.Камаева. – 6-е изд., - М.: ВЛАДОС, 2001. – 640 с.

Юрьева, Т.В. Социальная рыночная экономика. Учебник для вузов. – М.: Русская Деловая Литература, 1999. – 416 с.

Anand, S. Human resources and health outcomes: cross-country econometric study // *Lancet*; 10/30/2004, Vol. 364 Issue 9445

Arrow K (1963). Uncertainty and the welfare economics of medical care. *American Economic Review* 53 (5), p. 841-933

Balisacan, Arsenio M. Going beyond Crosscountry Averages: Growth, Inequality and Poverty Reduction in the Philippines // *World Development*; Nov2004, Vol. 32 Issue 11

Bannock-Baxter-Davis Dictionary of Economics

Bebbington, Anthony Social capital and development studies 1: critique, debate, progress? // *Progress in Development Studies*; Oct2004, Vol. 4 Issue 4

Bigda, Carolyn, Kalwarski, Tara, Smith, Stephanie D., Sivy, Michael What the Election Really Means to You // *Money*; Oct2004, Vol. 33 Issue 10

Bosma, Niels, van Praag, Mirjam, Thurik, Roy, de Wit, Gerrit The Value of Human and Social Capital Investments for the Business Performance of Startups // *Small Business Economics*; Oct2004, Vol. 23 Issue 3

Chin, Martin S., Chou, Yuan K. Modelling Social Infrastructure and Economic Growth // *Australian Economic Papers*; Jun2004, Vol. 43 Issue 2

Colander, David C. *Economics*. – 2nd ed.

Dictionary of Finance and Investment Terms / John Downes, Jordan Elliot Goodman. – 4th ed., 1995

Drummond M, Stoddart G, Labelle R and Cushman R (1987). Health economics: An introduction for clinicians. *Annals of Internal Medicine* 107, 88-92

Economic Report of the President of the United States of America. – Chapter 4 “Promoting Health Care Quality and Access”. – 2001.

Epstein, Arnold M. Health Care in America--Still Too Separate, Not Yet Equal // *New England Journal of Medicine*; 8/5/2004, Vol. 351 Issue 6

Fedotov, Alexei Improving Russian market infrastructure// *Global Investor*; Dec2003/Jan2004 Issue 168

Giddens, Anthony 'We can and should take action if the earnings of the rich set them apart from society' // *New Statesman*; 9/27/2004, Vol. 133 Issue 4707

Gradstein, Mark, Kaganovich, Michael Aging population and education finance // *Journal of Public Economics*; Dec2004, Vol. 88 Issue 12

Hill, James O., Sallis, James F., Peters, John C. Economic analysis of eating and physical activity: A next step for research and policy change // *American Journal of Preventive Medicine*; Oct2004, Vol. 27 Issue 3

Integration of Sustainable Agriculture and Rural Development in Agricultural Policy // *Proceedings of the FAO/Winrock International Workshop*, May 22-24, 1995. – p. 6, 18.

Issacs, Stephen L., Schroeder, Steven A. Class – The Ignored Determinant of the Nation's Health // *New England Journal of Medicine*; 9/9/2004, Vol. 351 Issue 11

Kakwani, N., Son, H. On Pro-Poor Government Fiscal Policies // *Asia and Pacific Forum on Poverty: Reforming Policies and Institutions for Poverty Reduction*. – Asian Development Bank, Manila, 5-9 February 2001.

Kohler, Hanz Intermediate Microeconomics: theory and applications. – 3rd ed. – 1989.

Leinsalu, M., Vágerö, D., Kunst, Anton E. Increasing ethnic differences in mortality in Estonia after the collapse of the Soviet Union // *Journal of Epidemiology & Community Health*; Jul2004, Vol. 58 Issue 7

Livesey Dictionary of Economics

Loewy EH (1980). Cost should not be a factor in medical care. *The New England Journal of Medicine* 302 (12), 697

Makin, Tony, Paul, Satya Infrastructure Development And The Private Sector Options And Opportunities // *B+FS*; Jun/Jul2004, Vol. 118 Issue 3

Mansfield, Edwin Microeconomics – Theory / Application – 6th ed. – 1988.

McConnell, Campbell R. Economics – principles, problems, and policies / *Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue.* – 13th ed. – 1996.

McFadyen, M. Ann, Cannella Jr., Albert A. Social Capital And Knowledge Creation: Diminishing Returns Of The Number And Strength Of Exchange Relationships // *Academy of Management Journal*; Oct2004, Vol. 47 Issue 5

McKinley, Terry Overview Of UNDP's Support To Poverty Reduction Strategies
Pay women fairly to put an end to poverty // *New Statesman*; 10/4/2004, Vol. 133 Issue 4708

Reeves, Richard Let's not panic about pensions // *New Statesman*; 10/18/2004, Vol. 133 Issue 4710

Schiff, Maurice Labor Mobility, Trade, and Social Capital // *Review of International Economics*; Nov2004, Vol. 12

Shortt, S.E.D. Making sense of social capital, health and policy // *Health Policy*; Oct2004, Vol. 70 Issue 1

Social Economics / The New Palgrave. Edited by J.Eatwell, M.Milgate, P.Newman – The Macmillan Press Limited, 1989.

Traités multilatéraux: Pour une participation universelle // *Thème 2002: Développement durable.* – Sommet de Johannesburg, Nations Unies, 2002.

UNDP Environmental Management Training

Vandemoortele, J., Can the MDGs foster a new partnership for pro-poor policies? // *United Nations development Program.* – New York, June 2004

Vandemoortele, J., Roy, R. Making Sense of MDG Costing // *Global Economic Agenda. Helsinki Process on “Globalization and Democracy”.* 2nd Track.

Vásquez Ian Ending Mass Poverty // *Global Poverty – Economic Perspectives* September 2001 – State Department

Wagstaff, A. et.al. (1999), Equity in the finance of health care: some further international comparisons. *Journal of Health Economics* 18, p.263-290

Witter, S., Ensor, T. (1997) An introduction to health economics for Eastern Europe and the Former Soviet Union. – Ch.1: pp.13-34

World Bank, Health Sector Reform and Sustainable Financing: Introduction to the Concepts and Analytical Tools

World Bank. World Development Report 1993: Investing in health. Oxford University press, 1993. Chapter 3: The roles of the government and the market in health, p. 52-59.
